Формування дискурсивної компетентності через інтерпретацію літературного дискурсу у навчанні іноземної мови

Formation of Discourse Competence Through Literary Discourse Interpretation in Foreign Language Teaching

Nataliia Soloviova, Iryna Salata and Liliia Sorochan

Kryvyi Rih State Pedagogical University, 54 Universytetskyi Ave., Kryvyi Rih, 50086, Ukraine

ARTICLE INFO

Keywords:
літературний дискурс
дискурсивна компетентність
комунікативна компетентність
інтерпретація тексту
таксономія Блума
навчання іноземної мови
педагогічний університет
методологічна модель
дискурсивні вміння
literary discourse
discourse competence
communicative competence
text interpretation
Bloom's taxonomy
foreign language teaching
pedagogical university
methodological model
discursive skills

Анотація

Стаття присвячена проблемі формування комунікативної компетентності студентів через навчання літературного дискурсу на факультетах іноземних мов педагогічного університету. Особлива увага приділяється дискурсивній компетентності як складовій комунікативної компетентності. Метою роботи є розгляд літературного дискурсу як одиниці комунікації та розробка методологічної моделі формування дискурсивної компетентності на основі спеціальних завдань. Результати дослідження можна сформулювати наступним чином. Літературний дискурс, як акт комунікації між творцем тексту та читачем, є комунікативною одиницею, навколо якої організовується навчальний процес. У статті підкреслюється, що дискурсивна компетентність студентів залежить від здатності студентів інтерпретувати літературний дискурс. Для успішної інтерпретації літературного дискурсу студенти набувають певних дискурсивних умінь. У статті визначаються дискурсивні вміння з урахуванням ментально-комунікативної природи літературного дискурсу та пропонуються відповідні умови для розвитку цих умінь. Дискурсивні вміння розвиваються поступово через завдання, що впливають на активізацію розумових процесів учнів: від рівня знань до рівня оцінювання (за таксономією Б. Блума). Комунікативна взаємодія "автор – адресат" зміщується з однієї ситуації в іншу завдяки завданням на виконання когнітивних дій різних рівнів. Рівень 1 – сприйняття наміру автора через завдання на структурний та синтаксичний аналіз тексту, аналіз лексичного рівня тексту, засоби контакту з читачем, передбачення намірів автора. Рівень 2 – розуміння намірів автора через питання та відповіді автора (персонажів, читача). Рівень 3 – застосування інформації через її використання в нових ситуаціях, пов'язаних з досвідом читача. Рівень 4 – аналіз інформації через аналіз причин дій персонажів та їх наслідків, оцінка того, що відбувається автором і читачем. Рівень 5 – Синтез інформації через створення нових текстів від імені автора або персонажа в різних текстових формах. Рівень 6 – оцінювання літературного дискурсу. Воно базується на розроблених критеріях оцінювання, які класифіковані на 6 груп: формальна сторона дискурсу, зміст, персонажі, ефект літературного дискурсу, мовні засоби та взаємодія автор-читач.

Підкреслюється важлива роль елективних курсів, спрямованих на інтерпретацію літературного дискурсу для старших класів, а також для старших профільних шкіл.

The article deals with the issue of students' communicative competence formation through teaching literary discourse at foreign languages departments of pedagogical university. Special attention is paid to the discourse competence as a constituent of the communicative competence. The aim of the work is to consider literary discourse as a unit of communication and suggest a methodological model for discourse competence formation on the base of specific tasks. The results of the research can be formulated as follows. Literary discourse, as an act of communication between the creator of the text and the reader, is a communicative unit around which the educational process is organized. The article emphasizes that students' discourse competence depends on the students' ability to interpret literary discourse. For successful interpretation of literary discourse students acquire certain discursive skills. The article specifies discursive skills taking into account mental-communicative nature of literary discourse and suggests relevant conditions for development of these skills. Discursive skills are developed gradually through the tasks affecting the activation of learners' thinking processes: from the level of knowledge to the level of evaluation (according to B. Bloom's taxonomy). The communicative interaction "author – addressee" is shifted form one situation to another due to the tasks to perform cognitive actions of different levels. Level 1 – perception of the author's intention is through the tasks for structural and syntactic analysis of the text, analysis of the lexical level of the text, means of contact with the reader, prediction of the author's intentions. Level 2 – understanding of the author's intentions is through the author's (characters', reader's) questions and their answers. Level 3 – application of the information is through using it in new situations related to the reader's experience. Level 4 – analysis of the information is through analysis of the causes of the characters' actions and their consequences, assessment of what is happening by the author and the reader. Level 5 – Synthesis of the information is through the creation of new texts on behalf of the author or a character in various text forms. Level 6 – evaluation of the literary discourse. It is based on designed assessment criteria which are classified into 6 groups: the formal side of the discourse, content, characters, effect of the literary discourse, language means, and author-reader interaction. The important role of elective courses aimed at interpreting literary discourse for high schools as well as for senior profile schools is stressed.

This article is a translated and updated version of the article published in [19].

natasolov@gmail.com (N. Soloviova); k_menglang@kdpu.edu.ua (I. Salata)

https://kdpu.edu.ua/personal/ndsoloviova.html (N. Soloviova); https://kdpu.edu.ua/personal/iasalata.html (I. Salata); https://kdpu.edu.ua/personal/lsorochan.html (L. Sorochan)

orcid(s): 0000-0002-2897-550X (N. Soloviova); 0000-0002-2938-5210 (I. Salata); 0000-0002-1753-4055 (L. Sorochan)

1. Вступ

Впровадження поняття “літературний дискурс” як специфічного типу дискурсу в лінгвістичні дослідження змінює підходи до роботи з автентичним художнім текстом, матеріал якого слугує засобом формування комунікативної компетентності при підготовці студентів мовних спеціальностей. У цьому контексті ми приділяємо особливу увагу дискурсивній компетентності, яка є складовою комунікативної компетентності та розглядається як мета навчання та підготовки вчителів іноземних мов. При організації роботи, спрямованої на формування дискурсивної компетентності на основі літературного дискурсу, вирішальним моментом є твердження, що літературний дискурс - це “інтерактивний процес і результат ментально-комунікативної взаємодії, яка реалізується з опорою на художній текст” [7]. Це дозволяє по-новому поглянути на процес організації нашої роботи з художніми текстами.

Аналіз літератури з цієї теми показує, що методологічний аспект формування дискурсивної компетентності при роботі з автентичним літературним дискурсом залишається недостатньо вивченим. Враховуючи величезний потенціал літературного дискурсу як засобу формування комунікативної компетентності, актуальним є визначення методологічної основи та дидактичних умов організації роботи з літературним дискурсом на мовних факультетах при підготовці вчителів іноземних мов.

Метою даної роботи є розгляд літературного дискурсу як засобу формування комунікативної компетентності студентів при вивченні іноземної мови. Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

- проаналізувати особливості літературного дискурсу для виявлення його потенціалу для методологічних цілей;
- визначити характерні риси формування дискурсивної компетентності при роботі з літературним дискурсом;
- визначити дискурсивні вміння при роботі з літературним дискурсом;

- розробити завдання для розвитку дискурсивних умінь.

Для виконання поставлених завдань використовувалися наступні методи: аналіз методологічної, лінгвістичної, психологічної, соціолінгвістичної літератури з проблеми дослідження; порівняльно-зіставний та аналітичний методи, узагальнення педагогічного досвіду; спостереження; моделювання навчального процесу.

Новизна дослідження полягає в тому, що визначено вміння дискурсивної компетентності, а також запропоновано завдання для поетапного застосування на основі інтерпретації літературного дискурсу при навчанні іноземної мови майбутніх учителів у педагогічному університеті.

2. Літературний дискурс як комунікативна одиниця

Інтерес до літературного дискурсу в методологічному аспекті тісно пов'язаний з його резервом для формування дискурсивної компетентності як компонента комунікативної компетентності студентів. Дискурсивна компетентність поряд з іншими складовими комунікативної компетентності має певне значення у досягненні практичної мети навчання іноземної мови студентів мовних факультетів педагогічного університету.

Важливо, що поняття "дискурсивна компетентність" в даний час розглядається не тільки в аспекті мовленнєвої продукції та сприйняття мовлення, які відносяться до усних форм висловлювання, але розуміється набагато ширше багатьма дослідниками [4, 8, 6, 9, 12, 17, 20], і може відноситися до письмового виду мовленнєвої діяльності, зокрема читання. У нашому дослідженні "дискурсивна компетентність" визначається за І. А. Євстігнєєвою як "здатність кодувати та декодувати інформацію за допомогою іноземної мови відповідно до її лексичних, граматичних, синтаксичних норм, а також з урахуванням стилістичних, жанрових, соціокультурних, психологічних та емоційних факторів, використовуючи засоби когезії та когерентності для досягнення комунікативної мети" [6]. Водночас ми поділяємо думку О. В. Лущинської, яка стверджує, що при формуванні дискурсивної компетентності в роботі з текстами "особливий акцент слід

робити на розвитку здатності студента аналізувати оригінальний письмовий текст" [13], що забезпечується наявністю певних дискурсивних умінь.

Розуміння дискурсу як "чогось більшого, ніж текст" [5] є важливим моментом в організації роботи над літературним дискурсом. У даній роботі ми розглядаємо літературний дискурс як мову всіх текстів художніх творів, які широко використовуються в процесі підготовки вчителя іноземних мов. За думкою І. А. Бехти, літературний дискурс "є системою, яка функціонує в художній літературі як засіб відображення реальної чи уявної дійсності, як інструмент передачі власного розуміння та сприйняття дійсності автором, а також засіб спілкування між автором і читачем, їх співтворчості. Читач наповнюється дійсністю, зображеною автором, а також проникається долею персонажів. Водночас кожен читач переосмислює, сприймає текст через власне розуміння і, отже, співпрацює з автором, додаючи новий сенс, нове бачення тексту" [2]. Розуміючи художній текст як літературний дискурс, ми не можемо обмежитися традиційним підходом до роботи з текстом, коли увага в основному зосереджується на лексичних одиницях, граматичних структурах, типах зв'язків і стилістичних прийомах, на виявленні авторської ідеї. Такий підхід не дає можливості продемонструвати весь потенціал художнього твору, який може бути реалізований лише в динаміці спілкування, тобто виявлений, якщо ми організуємо роботу з текстом як роботу з літературним дискурсом. У цьому випадку робота з художніми творами базується на спілкуванні між автором і читачем через текст. Читач не тільки виявляє намір автора, але й здійснює інтерпретацію цього наміру, проводить реконструкцію того, що приховано в тексті. Тому вирішення проблеми формування дискурсивної компетентності студентів буде тісно пов'язане з розвитком умінь давати інтерпретацію літературного дискурсу.

Інтерпретація художнього тексту є обов'язковим компонентом навчальної програми підготовки вчителів іноземних мов на мовному факультеті педагогічного університету. Студенти залучаються до аналізу художніх текстів у рамках уроків домашнього читання на першому курсі навчання. Робота над художніми текстами виконується

на уроках практики іноземної мови на основі текстів, представлених у підручниках з кожної розмовної теми. Активна робота з художніми текстами також організована в курсі стилістики, а також в окремому спеціальному курсі з інтерпретації художнього тексту. Для роботи з автентичними іноземними художніми текстами існують посібники для студентів, які містять завдання для аналізу тексту за певними схемами (стилістичний, композиційний, змістовий аналіз). Аналіз тексту представлений як виділення тексту на формальні та формально-аналітичні компоненти. При організації навчання інтерпретації тексту слід враховувати, що "інтерпретація в широкому розумінні не обмежується лише аналізом і не повинна обмежуватися ним" [14], однак аналіз завжди передує інтерпретації. Є. В. Макарова зазначає, що "сучасна герменевтика розглядає інтерпретацію тексту в прагматичному аспекті – як діалог між читачем і автором, за яким прихований автор" [14]. Інтерпретація літературного дискурсу, яка зосереджується на особистості читача, його інтуїції, досвіді та творчому мисленні, забезпечує розвиток дискурсивної компетентності та допомагає створити умови для розуміння призначення художньої літератури в цілому.

Наявність певних умінь у студентів є умовою успішного виконання інтерпретації літературного дискурсу. Оскільки основною одиницею інтерпретації є літературний дискурс, ми розглядаємо вміння в аспекті "автор – текст – читач". Для визначення вмінь за основу взяті ті, що визначені І. А. Євстігнєєвою [6].

З нашої точки зору, на основі інтерпретації літературного дискурсу розвиваються наступні вміння дискурсивної компетентності:

- вміння визначати стилістичні маркери та спосіб їх функціонування в літературному дискурсі;
- вміння диференціювати внутрішню структуру літературного дискурсу;
- вміння визначати семантичну, тематичну, функціональну внутрішню та зовнішню зв'язність дискурсу;

- вміння розкривати внутрішній та зовнішній зміст літературного дискурсу з когнітивної, емоційної та естетичної точок зору;
- вміння виявляти присутність автора;
- вміння аналізувати комунікативний намір автора;
- вміння визначати використані засоби відповідно до наміру автора;
- вміння аналізувати комунікативні ситуації літературного дискурсу;
- вміння описувати та пояснювати факти літературного дискурсу;
- вміння висловлювати особисту точку зору на факти, описані в тексті;
- вміння формулювати власні оціночні судження про намір автора;
- вміння аналізувати літературний дискурс з точки зору наявності експліцитної та імпліцитної, основної та другорядної інформації;
- вміння враховувати історичний та історико-культурний контексти дискурсу;
- вміння розрізняти мотиви та цілі комунікативного акту;
- вміння визначати сферу комунікативної ситуації, а також умови комунікації;
- вміння визначати, як або за допомогою чого відбувається комунікація.

Щоб спрямувати сприйняття читача в тому чи іншому напрямку в розумінні літературного дискурсу, викладач повинен визначити метод, який можна використати для його реалізації. Під керівництвом викладача на уроці, що передбачає літературний дискурс, студенти повинні розуміти предмет, з яким вони мають справу, чітко візуалізувати всі процеси, які могли відбуватися при створенні художнього твору, а також ті, які відбуваються в самому тексті та у свідомості читача. Орієнтація сучасної лінгвістики

на дискурсивність означає орієнтацію не тільки на засоби вираження знань у мові, але й на комунікативну взаємодію автора та адресата в різних ситуаціях. У літературному дискурсі намір автора визначається комунікативною діяльністю персонажів, автора та читача. Таким чином, це визначає підхід до аналізу літературного дискурсу. У цьому випадку актуалізується комунікативний підхід, заснований на прагматично-комунікативному методі аналізу. Цей підхід зосереджується на ідеї, що художній твір є складним комунікативним процесом, який виконує певний комунікативний намір автора щодо реципієнта [10]. У рамках прагматично-комунікативного методу дискурс розглядається як мовне представлення комунікативного акту, який відображає певну ситуацію реальності. Дослідники припускають, що адекватна інтерпретація висловлювання неможлива без урахування всіх параметрів комунікативної ситуації [10]. У дискурсі диференціюються вербальний компонент (текст) і невербальні компоненти, а також екстралінгвістичні фактори (соціальні, психологічні, ментальні тощо), що впливають на створення та розуміння тексту [15]. Аналіз літературного дискурсу в цьому випадку зосереджується на аналізі прагматичних особливостей тексту як засобу виявлення комунікативного наміру мовця та реципієнта [10].

Літературний дискурс як акт непрямої комунікації між творцем тексту та його читачем розглядається як комунікативна одиниця, навколо якої організовується навчальний процес. Н. В. Кондратенко зазначає, що у випадку вивчення літературного дискурсу саме художній текст є процесом і результатом дискурсивної діяльності автора та читача. Дискурсивна діяльність читача актуалізується та розвиває наміри автора, додаючи власні та вибудовуючи майже новий, абсолютно інший художній текст [11]. Зазначається, що “аналіз дискурсу зміщує увагу з тексту як такого на прагматичні моменти, що визначають ті чи інші його особливості, виключаючи які правильна інтерпретація неможлива” [15].

При сприйнятті та аналізі художнього тексту відбувається активізація комунікативної діяльності, яка залежить від точок зору реципієнта. Відбувається як внутрішня, так

і зовнішня комунікація. Внутрішня відбувається між персонажами, тоді як зовнішня комунікація представлена як діалог між персонажами та автором з читачем через різні типи засобів. Поняття "літературний дискурс" і "художній текст" тісно пов'язані між собою, тому, аналізуючи будь-який художній твір, слід розглядати обидві ці категорії. Художній текст є результатом, продуктом діяльності, тоді як дискурс є процесом створення власної точки зору через текст. При організації роботи над літературним дискурсом необхідно звертати увагу на те, як читач залучається до світу, створеного автором, а також на те, як читач створює власну картину світу на основі прочитаного тексту і, нарешті, як "у цьому процесі взаємодії між картиною світу адресанта та картиною світу адресата відбувається практика дискурсу" [1].

Специфікація понять "літературний дискурс", "дискурсивна компетентність" та опис номенклатури дискурсивних умінь вимагає визначення навчальних засобів та умов для процесу організації формування дискурсивної компетентності під час роботи з літературним дискурсом.

3. Формування дискурсивної компетентності студентів

При сприйнятті автентичного літературного дискурсу значна кількість інформації, що міститься в тексті, може не виконувати свою комунікативну функцію через брак дискурсивних умінь або відсутність умінь інтерпретації дискурсу у читача. Незважаючи на широке висвітлення проблеми, пов'язаної з інтерпретацією художніх творів, проблема визначення методологічної моделі навчання інтерпретації літературного дискурсу досі залишається невирішеною.

Для визначення методологічної основи та дидактичних умов навчання інтерпретації літературного дискурсу важливо враховувати, що "літературний дискурс розглядається як рефлексивна взаємодія автора і читача, яка має певну інтенцію, тобто цільову установку" [18]. При цьому "будь-який мовний елемент літературного дискурсу (прямо

чи опосередковано, експліцитно чи імпліцитно) представляє картину світу автора та репрезентує його або її інтенцію" [18].

Тоді з дидактичної точки зору організація процесу навчання інтерпретації літературного дискурсу полягатиме в зміщенні акценту на когнітивні аспекти при взаємодії з автором. У цьому випадку інтерпретація літературного дискурсу розуміється нами як когнітивний процес, логічна процедура виявлення та тлумачення наміру автора через аналіз літературного дискурсу в лінгвістичному та прагматичному аспектах.

Дискурсивна компетентність, як зазначено вище, базується на відповідних уміннях. Ці вміння розвиваються на основі спеціальних завдань. Ми розглядаємо формування дискурсивної компетентності на основі інтерпретації літературного дискурсу як послідовний процес виконання завдань, що відносяться до різних рівнів розумових процесів. Комплекс завдань включає завдання, за допомогою яких орієнтація пізнавальної діяльності студентів спрямовується на дискурсивну діяльність. При цьому ми спираємося на таксономію Б. Блума, яка визначає способи класифікації завдань. Ця класифікація розглядає розумові вміння як вміння різних рівнів складності: починаючи з найпростіших умінь (знання, розуміння, застосування) до більш складних (аналіз, синтез, оцінювання) [3].

Усі вищезгадані рівні засвоєння навчального матеріалу проходять студенти, які вивчають будь-який предмет. Залежно від конкретного цільового предмета змінюються лише форми та зміст, а також методи та інструменти для досягнення цілей кожного рівня. Дискурсивна компетентність формується послідовно, починаючи з розуміння тексту на структурно-вербальному рівні (декодування мовного коду тексту) до особистої інтерпретації змісту тексту та його оцінки. Завдання формулюються з урахуванням операцій, спрямованих на розвиток умінь, які складають основу дискурсивної компетентності.

Під час формування дискурсивної компетентності у студентів завдання викладача буде насамперед спрямоване на активізацію пізнавальної діяльності студентів, націленої

на розвиток дискурсивних умінь. У процесі виконання певних завдань пізнавальна діяльність учня послідовно переходить з одного стану в інший, з одного рівня навчання на інший. За допомогою цього ми зміщуємо цілі на мову дій, тобто від умінь аналізувати текст до вмінь інтерпретувати дискурс з урахуванням комунікативного наміру автора та параметрів комунікативної ситуації.

Навчання на основі таксономії Блума включає дії від запам'ятовування та відтворення вивченого матеріалу до оцінки взаємодії з матеріалом. Необхідно переосмислити отриману інформацію, застосувати її, створити новий продукт творчої діяльності та вирішити проблеми. Завдання формулюються за допомогою певних дієслів, які характеризують розумові процеси учнів, які вони використовують при виконанні завдань. Розглянемо ці завдання.

Отже, на першому рівні "Знання" завдання цієї категорії спрямовані на запам'ятовування та відтворення вивченого матеріалу. Це стосується певних фактів у тексті, термінів, маркерів дискурсу та інших очевидних параметрів. Завдання формулюються за допомогою таких дієслів: визначити, запам'ятати, підкреслити, виділити, знайти, відтворити, зіставити та інші [16]. Студенти оперують значеннями, поняттями та засобами комунікації. Завдання можуть бути спрямовані на структурний та синтаксичний аналіз тексту, аналіз лексичного рівня тексту, композицію тексту.

На цьому рівні можливі наступні завдання:

- виділіть ключові слова та знайдіть, у яких комбінаціях вони використовуються;
- визначте тему дискурсу;
- розкажіть, які інші автори торкалися тієї ж теми і що ви про них знаєте;
- складіть список персонажів;
- розкажіть, хто спілкується, де і про що;
- знайдіть слова (...) і визначте, до яких частин мови вони належать;

- визначте, які інші теми пов'язані з обговорюваною темою, складіть ментальну карту;
- розкажіть, що ви знаєте про автора (факти, події);
- поясніть особливість жанру цього тексту;
- позначте деякі значущі уривки тексту з вашої точки зору;
- знайдіть зв'язки між реченнями та частинами тексту;
- знайдіть засоби, за допомогою яких автор встановлює контакт з читачем;
- розкажіть, чого ви очікуєте від прочитаного.

Другий рівень "Розуміння" характеризується розумовими діями, які пов'язані з розумінням, усвідомленням та формуванням основних понять. При формулюванні завдань використовуються наступні дієслова: трансформувати, висловити своїми словами, проілюструвати, підготувати, представити, змінити, записати в іншій формі, перефразувати, пояснити, обговорити [16]. Студенти пояснюють факти, трансформують, порівнюють та узагальнюють вербальний матеріал, описують майбутні наслідки, які випливають з наявних даних.

Виконуються наступні завдання:

- обговоріть варіанти заголовка, запропоновані іншими студентами, і виберіть найбільш відповідний;
- поясніть, які епізоди відповідають за сюжет;
- обговоріть головну подію в житті персонажа;
- поясніть, як деякі епізоди впливають на життя та долю персонажа, його особистість і характер;

- перефразуйте висловлювання автора про події своїми словами;
- доведіть на прикладах, що, наприклад, дія була правильною/неправильною;
- поясніть дії персонажа, його думки, почуття, настрої, переконання, наміри;
- охарактеризуйте мовлення персонажа, його самооцінку, оцінку його оточуючими, автором, вами особисто;
- поясніть використання певної лексики, граматичних структур, діалекту;
- поясніть, у чому специфіка авторського "Я";
- обговоріть основні аргументи на користь дії головного героя;
- проілюструйте подібності та відмінності в описі персонажів;
- поясніть, чому саме так автор описує персонажа;
- поясніть, як відбувається комунікативна дія (обмін, односторонній обмін інформацією);
- проаналізуйте тон спілкування персонажів;
- припустіть, як можуть закінчитися події, зображені в епізоді.

На третьому рівні "Застосування" завдання формулюються за допомогою дієслів: реалізувати, узагальнити, визначити зв'язки, вибрати, розробити, організувати, використати, трансформувати, реструктурувати, класифікувати тощо [16]. Студенти використовують вивчений матеріал у нових ситуаціях, пов'язаних переважно з їхнім власним досвідом. Вони співвідносять отримані знання з реальними ситуаціями, що призводить до ймовірності зміни особистого ставлення до чогось або вирішення проблеми.

Можливі наступні види діяльності:

- розкажіть, якими принципами керувався персонаж для виконання тієї чи іншої дії;
- розкажіть, що ви могли б змінити, щоб цього не сталося/щоб це сталося;
- визначте взаємодію між персонажами, визначте місце автора та читача;
- визначте, як змінюються дії/стиль поведінки персонажів у різних ситуаціях;
- визначте мотиви дій;
- опишіть послідовність дій у формі вчинків;
- класифікуйте вчинки за їх значущістю, обговоріть їх;
- відредагуйте текст, змінивши особистості персонажів на протилежні;
- передбачте, як би персонаж діяв у цій ситуації (ситуації змінюються);
- розробіть рекомендації (поради), як вирішити проблему/розв'язати конфлікт;
- запишіть свій власний профіль, ніби ви були одним із персонажів.

Четвертий рівень "Аналіз" передбачає виділення частин цілого, виявлення / розкриття взаємозв'язків між ними, сприйняття принципів організації цілісного цілого, виявляються імпліцитні припущення, проводиться розмежування між фактами та наслідками. Завдання формулюються через дії: аналізувати, констатувати, порівнювати, робити висновки, співвідносити [16].

Виконуються наступні завдання:

- визначте причинно-наслідковий зв'язок/зв'язок ситуацій (дій), представте його у вигляді схеми;
- наведіть аргументи за і проти дій персонажа;

- представте причини дій персонажів та їх наслідки у вигляді діаграми;
- порівняйте ситуацію до і після подій;
- співвіднесіть дії персонажів та їх оцінку автором, представте у вигляді схеми;
- співвіднесіть дії персонажів та їх оцінку читачем, представте у вигляді схеми;
- представте у вигляді схеми, які дії були випадковими, помилковими, логічними, навмисними;
- встановіть взаємодію між автором (думки, зауваження, способи) та діями персонажа;
- проаналізуйте, що вплинуло на реакцію, бажання змінити, прийняти, втілити в дію;
- складіть схему подій, визначте подію, яка змінила хід дій;
- вкажіть деякі ситуації, які могли б бути реальними у вашому житті, і ті, які не можуть мати місце у вашому житті.

На п'ятому рівні "Синтез" відбувається відбір та перегляд/опрацювання текстів, спрямований на підготовку тексту, що володіє новизною. Завдання формулюються з припущенням наступного: комбінувати, організувати, синтезувати, класифікувати, довести, розробити, узагальнити, сформулювати, модифікувати [16].

При роботі з літературним дискурсом на цьому рівні необхідно організувати розмову між читачем і автором або персонажами щодо прочитаної інформації. Розмова може стосуватися проблем, пов'язаних з психологією, філософією, етикою тощо. Студенти складають власні тексти з точки зору автора або персонажа, тобто так, як це бачить автор або персонаж. Нові тексти можуть бути у формі есе, інтерв'ю, міркування, статті, оповідання, розповіді та інших текстових форм.

Тематика для нового тексту визначається питаннями і може бути наступною:

1. Чому була обрана саме ця тема?
2. Як персонажі допомагають розкрити тему?
3. Як ви оцінюєте свою значущість як персонажа в цих подіях?
4. Чи передували події написанню тексту?
5. Що можна було б змінити в художньому творі?
6. Якби художній твір був написаний сьогодні, що б змінилося в тексті?
7. Для якого кола читачів був написаний художній твір і чому?
8. Які цінності сформульовані в тексті? Чому ми повинні їх прийняти?
9. Що залишилося невисловленим і чому?
10. Я не згоден з вашим описом епізоду. Чому ви вибрали саме ці слова?
11. Яких інших персонажів ви могли б додати до змісту?
12. Про що ви могли б поговорити з головним героєм?
13. Якщо вас попросять написати сценарій фільму на основі художнього твору, яким він буде, хто виконуватиме ролі?

Наведені вище питання прив'язують читача до автора, викликають інтерес до подій, допомагають глибше зрозуміти те, що відбувається, осмислити це критично та побачити новий сенс у тексті.

Шостий рівень "Оцінювання" спрямований на оцінку значення матеріалу, міркування та аргументацію. Саме на цьому рівні розвивається вміння оцінювати літературний дискурс як одиницю, на основі якої відбувається взаємодія. Оцінювання передбачає критерії оцінки. Ми пропонуємо критерії оцінювання, які класифіковані на 6 груп: формальна сторона дискурсу, зміст, персонажі, ефект літературного дискурсу, мовні засоби, взаємодія "автор – читач". Студенти можуть запропонувати власні характеристики художнього твору; перелік критеріїв уточнюється та розширюється виходячи зі специфіки матеріалу та особистості читача. Оцінка може проводитися з використанням одного або кількох критеріїв. Організовуються завдання на ранжування критеріїв за їх важливістю, парні та групові дискусії.

1. Формальна сторона дискурсу
    - особливості структури та композиції
    - логіка
    - динамізм
    - оригінальність
    - представлені ситуації
2. Зміст
    - критика соціальних, політичних та інших проблем
    - актуальність/неактуальність теми
3. Персонажі
    - переконливість
    - образність
    - правдивість
4. Ефект літературного дискурсу
    - уява
    - фантазія
    - емоції, що виникають під час читання (байдужість, нудьга, шок)
    - точки зору
5. Мовні засоби
    - оригінальна мова, стиль
    - образність
    - порівняння, метафори тощо
    - гумор, дотепність

6. Взаємодія автор – читач

    - адресат
    - намір автора
    - засоби встановлення контакту з читачем
    - специфіка вираження авторського “Я”
    - наявність чіткої авторської позиції
    - наявність сили переконувати, описувати
    - доречність використання мовних засобів
    - спонукання до дій, міркувань, висновків
    - цінність (корисність)/непотрібність для читача

Студенти активно обговорюють результати оцінювання, з’ясовують додаткові нюанси та вивчають деякі методи доказової критики. Вміння оцінювати свідчить про дискурсивну компетентність студента, коли він або вона здатні представляти аргументи, підтримувати точку зору та доводити щось.

Таким чином, за допомогою завдань на активізацію розумової діяльності різних рівнів забезпечується поетапний розвиток дискурсивних умінь, які складають основу дискурсивної компетентності. Реалізація даної моделі передбачає впровадження в навчальний процес більшої кількості прийомів, методів і технологій навчання, тим самим заохочуючи пізнавальну активність студентів, творчу діяльність як учнів, так і викладачів. Широко використовуються модифікації методу “мозкового штурму”, графічні організатори, ментальні карти, ігрові технології, розв’язання проблем, інтерактивні технології та метод проектів.

Нині підхід до аналізу художнього тексту як літературного дискурсу кардинально змінює ставлення до використання художніх текстів при формуванні комунікативної компетентності студентів мовних університетів. Досягнення дискурсології визначають

необхідність поглиблення освітнього змісту для майбутніх учителів іноземних мов. Майбутньому вчителю потрібні вміння, пов'язані з інтерпретацією літературного дискурсу як комунікативної одиниці, коли в діалозі з автором для читача розкриваються нові смисли, цінності, ідеї, образи, проблеми, а також робляться нові висновки. Тим часом питання формування дискурсивних умінь на основі інтерпретації літературного дискурсу до цих пір не включені до вимог програми підготовки студентів мовних спеціальностей. Враховуючи значущість цих умінь для підготовки вчителів іноземних мов, необхідно, з нашої точки зору, включити елективний курс "Інтерпретація літературного дискурсу" в програму підготовки студентів старших курсів факультетів іноземних мов. Цілі елективного курсу включатимуть:

- ознайомлення студентів з основними поняттями, термінологічним апаратом, тенденціями та методами вивчення літературного дискурсу;
- демонстрація дидактичного потенціалу літературного дискурсу у формуванні комунікативної компетентності студента, а також формуванні студента як творчої особистості.

Для досягнення згаданих вище цілей розробляється програма елективного курсу.

Враховуючи перехід старшої школи на профільне навчання та впровадження філологічного напряму, елективний курс "Інтерпретація літературного дискурсу" стає актуальним також для класів, що спеціалізуються на іноземних мовах. Цей курс забезпечує поглиблене вивчення художніх творів в оригіналі, розвиток дискурсивної компетентності на основі вмінь інтерпретувати літературний дискурс. Відповідно до програми елективних курсів, вони відіграють провідну роль у диверсифікації інформації, представленої іноземною мовою. Розширюючи та поглиблюючи варіативний компонент змісту навчання додатковою спеціалізованою інформацією, елективні курси збагачують іншомовний комунікативний досвід учнів старших класів відповідно до їхніх комунікативних намірів щодо вибору майбутньої навчальної або професійної

діяльності, яка вимагає знання іноземної мови. Крім того, використання елективних курсів сприяє адаптації шкільної іншомовної освіти до європейських стандартів і забезпечує прогресивний розвиток індивідуальної освітньої траєкторії учня старшої школи. Передбачається, що по закінченні курсу учні старших класів зможуть інтерпретувати літературний дискурс і бачити всі особливості дискурсу як комунікативної одиниці. Програма курсу включає теоретичну основу, методологію інтерпретації літературного дискурсу та практичну частину з інтерпретації літературного дискурсу з поетапним розвитком дискурсивних умінь.

4. Висновки

На основі розглянутих вище проблем можна зробити наступні висновки.

Педагогічний потенціал літературного дискурсу визначається його комунікативною природою, тобто взаємодією між автором і читачем.

Літературний дискурс потенційно містить способи та методи організації комунікативної взаємодії в аспекті "автор – читач", на основі якої будується інтерпретація наміру автора.

Інтерактивна діяльність між комунікаторами будується на основі завдань з управління розумовими процесами від рівня знань до рівня оцінювання (за таксономією Б. Блума). У процесі виконання цих завдань пізнавальна діяльність студентів переходить з одного стану в інший через когнітивні дії: сприйняття наміру автора (через структурний та синтаксичний аналіз тексту, аналіз лексичного рівня тексту, композицію тексту, засоби контакту з читачем, передбачення наміру автора); розуміння та усвідомлення наміру автора (через питання та відповіді автора, персонажів, читача); застосування отриманої інформації (через використання її в нових ситуаціях, переважно пов'язаних з особистим досвідом); аналіз отриманої інформації (через аналіз причин дій персонажів та їх наслідків, оцінку того, що відбувається самим автором або самою авторкою та читачем); синтез інформації (через створення нових текстів від імені автора або

персонажа, тобто так, як це бачить автор або персонаж у різних текстових формах); оцінювання значущості дискурсу (на основі критеріїв оцінювання, які класифіковані на 6 груп: формальна сторона дискурсу, зміст, персонажі, ефект літературного дискурсу, мовні засоби, взаємодія "автор – читач").

Дана модель навчання інтерпретації літературного дискурсу є ефективною для розвитку дискурсивних умінь та перспективною для методології формування дискурсивної компетентності студентів і комунікативної компетентності в цілому.

Практична значущість роботи визначається можливістю застосування її результатів у навчальному процесі. Вони можуть бути використані при складанні курсу лекцій з дискурсивної лінгвістики, аналізу літературного дискурсу, навчанні студентів теорії та практиці інтерпретації тексту, стилістиці англійської мови, розробці елективних курсів для студентів та учнів старших класів профільних класів філологічного напряму навчання.

Подальші дослідження пов'язані з розробкою типології вправ з інтерпретації літературного дискурсу, створенням практичного підручника з інтерпретації літературного дискурсу, який вивчається за програмою підготовки вчителів іноземних мов, а також учнів старших класів профільних шкіл.

Література

[1] Asratjan, Z.D., 2015. Diskurs hudozhestvennogo proizvedenija [Discourse of literary work]. Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki 3, 30–32.

[2] Bekhta, I.A., 2004. Dyskurs naratora v anhlomovnii khudozhnii prozi [Narrator Discourse in English Prose]. Hramota, Kyiv.

[3] Bloom, B.S., Engelhart, M.D., Furst, E.J., Hill, W.H., Krathwohl, D.R., 1956. Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain. David McKay Company, New York.

[4] Canale, M., Swain, M., 1980. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. Applied Linguistics 1, 1–47. doi:10.1093/applin/1.1.1.

[5] Chernjavskaja, V.E., 2009. Lingvistika teksta: Polikodovost', intertekstual'nost', interdiskursivnost' [Linguistics of the text: Multi-coding, intertextuality, inter-discursiveness]. 2 ed., Librokom, Moscow.

[6] Evstigneeva, I.A., 2013. Formirovanie diskursivnoj kompetencii studentov jazykovyh vuzov na osnove sovremennyh internet-tehnologij. Jazyk i kul'tura 21, 74–82.

[7] Frolova, I.Y., Ometsynska, O.V., 2018. Specific Features of Literature Discourse and its Aspects. The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching , 52–61doi:10.26565/2227-8877-2018-87-06.

[8] Golovina, N.P., 2008. Formirovanie diskursivnoj kompetencii u uchashhihsja starshih klassov v processe obuchenija reprodukcii i produkcii inojazychnyh pis'mennyh tekstov. Avtoreferat dis. kand. ped. nauk. Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet.

[9] Kaplich, L.P., 2010. Diskursivnaja kompetencija kak komponent kommunikativnoj kompetencii. Vestnik BGU. Serija 4: Filologija. Zhurnalistika. Pedagogika , 89–93.

[10] Kondratenko, N.V., 2012. Syntaksys ukrayinskogo modernistskogo i postmodernistskogo xudozhnogo dyskursu [Syntax of Ukrainian modernistic and postmodernistic literary discourse]. Vydavnychyi dim Dmytra Burago, Kyivv.

[11] Kondratenko, N.V., 2015. Dyskursyvna paradygma doslidzhen xudozh- nogo tekstu [discursive paradigm of research of a literary text]. Zapiski z romano-germans'koï filologiï 1, 60–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zrgf_2015_1_12.

[12] Kucherenko, O.I., 2009. Formuvannia dyskursyvnoi kompetentsii uchniv starshykh klasiv himnazii u protsesi navchannia chytannia. Avtoreferat dys. kand. ped. nauk. Kyivskyi natsionalnyi linhvistychnyi universytet.

[13] Lushhinskaja, O.V., 2009. Diskursivnaja kompetencija kak cel' v obuchenii budushhih zhurnalistov-mezhdunarodnikov inojazychnomu pis'mennomu diskursu [Discourse competence as a goal in training future international journalists to write foreign discourse], in: Shadurskij, V.G., et al. (Eds.), Materialy III Mezhdunar. nauch. konf., posvjashh. 88-letiju obrazovanija Belorus. gos. un-ta, Minsk. pp. 252–253.

[14] Makarova, E.V., 2015. Analiz i interpretacija inojazychnogo hudozhestvennogo teksta na jazykovom fakul'tete kak metodicheskaja problema [Analysis and interpretation of foreign fiction text at linguistic faculty of university as a methods problem]. Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii , 50–53.

[15] Mihajlov, N.N., 2006. Teorija hudozhestvennogo teksta [Theory of literary text]. Akademija, Moscow.

[16] Murzagalieva, A.E., Utegenova, B.M., 2015. Sbornik zadanij i uprazhnenij. Uchebnye celi soglasno taksonomii Bluma [Set of tasks and exercises. Learning objectives according to Blooms taxonomy]. AOO "Nazarbaev Intellektual'nye shkoly", Astana. URL: https://tinyurl.com/yz79a7kj.

[17] Popova, N.P., 2011. Formirovanie diskursivnoj kompetencii v sfere ustnogo professional'nogo obshhenija studentov tehnicheskogo vuza. Avtoreferat dis. kand. ped. nauk. Moskovskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet im. M.A. Sholohova.

[18] Serdjuk, E.N., 2012. K probleme opredelenija priznakov hudozhestvennogo diskursa [The issue of the definition of key features in literary discourse]. Kul'tura narodov Prichernomor'ja , 85–87.

[19] Soloviova, N., Salata, I., Sorochan, L., 2020. Literary Discourse in Foreign Language Teaching, in: Literary discourse: theoretical and practical aspects. Publishing House "Baltija Publishing", Riga, Latvia, pp. 214–231. doi:10.30525/978-9934-26-009-4.

[20] Uhvanova-Shmygova, I.F., 2009. Diskurs-analiz v kontekste sovremennyh issledovanij. BGU, Minsk.

Надійшло до редакції: 17.08.2024

Прийнято до друку після рецензування: 02.12.2024

Опубліковано: 20.12.2024